

Tomas Akvinietis
Summa Theologiae
***Secunda secundae* dalis**
47 klausimas „Kas yra protingumas?“
9–12 skyriai

9 skyrius. Ar protingumui priklauso rūpinimasis (*sollicitudo*), arba budrumas (*vigilantia*)¹?

Dėl devintojo mąstoma taip. Atrodo, kad protingumui rūpinimasis nepriklauso, nes rūpinimasis įneša tam tikrą neramybę. Juk Izidorius knygoje *Etimologijos* [I, X, 244] teigia, kad besirūpinantis [asmuo] (*sollicitus*) yra neramus. Judinti labiausiai priklauso siekimo galiai. Vadinasi, rūpintis – taip pat. Tačiau protingumas, kaip nurodyta pirmiau [a. 1], priklauso ne siekimo galiai, o protui. Taigi, rūpinimasis protingumui nepriklauso.

¹ Šiame kontekste sąvokos „rūpinimasis“ ir „budrumas“ vartojamos kaip sinonimai.

Toliau. Atrodo, kad rūpinimuisi yra priešinamas tikrumas dėl tiesos (*certitudo veritatis*)², todėl Samuelio I knygoje 9[, 20] rašoma, kad Samuelis tarė Sauliui: „Dėl asilių, pasiklydusių prieš tris dienas, nebesirūpink, nes jos jau surastos“. Tikrumas dėl tiesos priklauso protingumui, nes jis yra intelektualinė dorybė. Vadinas, rūpinimasis veikia priešinamas protingumui, nei jam priklauso.

Toliau. Filosofas [Nikomacho] *etikos* IV knygoje [3] teigia, kad didžiadvasis žmogus yra lėtas ir ramus. Rūpinimasis yra priešinamas lėtumui. Kadangi protingumas nėra priešinamas didžiadvasiškumui, nes gėris gėriui neprieštarauja, kaip teigiama *Kategorijose* [VIII], atrodo, kad rūpinimasis protingumui nepriklauso.

Bet yra priešingai. 1 Pt 4[, 7] sakoma: „Būkite protingi ir būdraukite melsdamiesi“³. Bet būdrauti yra tas pats, kas rūpintis. Vadinas, rūpinimasis priklauso protingumui.

Atsakau. Reikia pasakyti, kad, kaip teigia Izidorius knygoje *Etimologijos* [I, X, 244], [žodis] „besirūpinantis“ (*sollicitus*) aiškinamas kaip sumanus (*solers*) [ir] greitas (*citus*)⁴, kitaip tariant, toks, kuris dėl tam tikro [savo] sielos sumanumo (*solertia*) greitai imasi to, kas turi būti atlikta. O tai priklauso protingumui, kurio svarbiausias veiksmas – duoti nurodymą, ką reikia atlikti, remiantis tuo, kas pirmiau apsvarstyta ir nuspręsta. Todėl Filosofas [Nikomacho] *etikos* VI knygoje [9] teigia, kad reikia greitai vykdyti, kas apsvarstyta, o svarstyti lėtai⁵. Vadinas, rūpinimasis tikrąją prasme (*proprie*) priklauso protingumui. Todėl Augustinas veikale *Apie Bažnyčios dorovinę*

² Tikrumas dėl tiesos (*certitudo veritatis*) yra aiškus žmogaus proto suvokimas, kad kažkas yra tiesa.

³ Tai – pažodinis I Petro laiško fragmento vertimas iš Tomo teksto, ir jis neatitinka žinomų lietuviškų šio fragmento vertimų.

⁴ Tiksliai citata iš Izidoriaus Seviliečio veikalo *Etimologijos*: „Sollicitus, quia solers et citus atque inquietus“ („Besirūpinantis [taip vadinamas], nes yra sumanus, greitas ir neramus“). Šiame skyriuje Tomas vartoja keturis terminus – *solers*, *solertia*, *sollicitus* ir *sollicitudo*, – kurie turi tą pačią šaknį ir kuriems lietuviškus tarpusavyje giminingus atitikmenis rasti gana sudėtinga. Sąvoka *solers* yra dviejų žodžių darinys: *sollus* ir *ars*, „pilnas meno“, „kupas tam tikro gebėjimo“ arba „meistriškas“. Taigi, šio būdvardžio daiktavardinė forma *solertia* į lietuvių kalbą galėtų būti verčiama kaip „meistriškumas“. Paprastai žodynai nurodo, kad sąvoka *sollicitus* yra to paties būdvardžio *sollus* ir veiksmazodžio *cio* darinys, taigi, pažodžiui reikštų „visiškai išjudintas“. Bet Tomas, kaip ir Izidorius, ją veda iš *solers* ir *citus*, kuris yra *cio* vedinys, taigi, ji galėtų būti verčiama kaip „budrus meistriškumas“. Tačiau daiktavardinė šio būdvardžio forma *sollicitudo* Tomo tekstuose vartojama labiau rūpinimosi prasme, o žodis „rūpinimasis“ neturi tiesioginės sąsajos su terminais „meistriškas“ ir „meistriškumas“. Bet kalbėdamas apie šį „rūpinimąsi“ Tomas jame regi tiek budrumą, tiek sumanumą. Vis dėlto susieti visą sąvokų ketvertą suveriant jį ant vienos šaknies lietuvių kalba nepavyko. Pasirinkti du skirtingi šakniniai žodžiai, ir dėl to, deja, dvi sąvokų poros liko atsietos. Taigi, *solers* ir *solertia* verčiami neutralsniais negu „meistriškas“ ir „meistriškumas“ terminais „sumanus“ ir „sumanumas“, o *sollicitus* ir *sollicitudo* – „besirūpinantis“ ir „rūpinimasis“. Deja, pastarieji terminai nebūtinai aiškios „sumanumo“ žymės.

⁵ „[R]eikia greitai daryti tai, kas nutarta, bet spręsti ilgai.“ Aristotelis, *Nikomacho etika*, 1142b, iš Aristotelis, *Rinkiniai raštai* (Vilnius: Mintis, 1990), 178.

*gyvenseną*⁶ [XXIV] teigia, kad protingumui būdinga sergėti ir būti itin budriam, kad nebūtume suklaidinti pamažu įsėlinant blogio vilionei.

Vadinasi, į **pirmąjį** [prieštaravimą] reikia atsakyti, kad judesys iš tiesų priklauso siekimo galiai kaip judinančiam principui, tačiau [jis vyksta] pagal proto nukreipimą ir nurodymą; tai yra rūpinimosi esmė.

Į **antrąjį** [prieštaravimą] reikia atsakyti, kad, kaip teigia Filosofas [*Nikomacho*] *etikos* I knygoje [3]⁷, tikrumo ieškoma ne visame kame tuo pačiu mastu, bet kiekviename dalyke (*materia*) – pagal jo prigimtį. Kadangi protingumas užsiima (*materiae prudentiae*) kontingentinėmis paskirybėmis, kurioms priklauso žmogiški veiksmai, jam neįmanomas toks tikrumas, kad neliktų visai jokio rūpinimosi.

Į **trečiąjį** [prieštaravimą] reikia atsakyti, kad didžiadvasis žmogus laikomas lėtu ir ramiu ne dėl to, kad jis dėl nieko nesirūpina, bet todėl, kad jis nėra pernelyg besirūpinantis daugeliu dalykų ir, kur reikia pasitikėti, pasitiki bei per daug nesirūpina. Juk pernelyg didelė baimė ir nepasitikėjimas gimdo perteklinį rūpinimąsi, nes baimė daro žmones svarstančius, kaip minėta pirmiau [ST, I–II, q. 44, a. 2⁸] kalbant apie baimės aistrą.

⁶ Visas šio veikalo pavadinimas – „De moribus ecclesiae catholicae et de moribus manichaeorum“ („Apie Bažnyčios ir manichėjų dorovinę gyvenseną“). Augustinas jį parašė apie 388 m., tuoj po krikšto, ir oponuodamas manichėjams pristatė krikščionišką moralės mokymą.

⁷ „Mat išprusęs skaitytojas kiekvienoje mokslo srityje reikalaus tik tiek tikslumo, kiek jo leidžia dalyko prigimtis. Panašiai būtų beprasmiška iš matematiko reikalauti tik argumentų regimybės, o iš oratoriaus – loginių įrodymų.“ Aristotelis, *Nikomacho etika*, 1094b, iš Aristotelis, *Rinktiniai raštai*, 65.

⁸ ST, I–II, q. 44, a. 2, c rašoma: „[S]varstančių žmogų galima vadinti dvejopa prasme. Pirma, kai jis nori, arba rūpinasi, svarstyti. Taip baimė daro žmones svarstančius. Filosofas [*Nikomacho*] *etikos* III knygoje [3] teigia, kad mes svarstome didelius dalykus, kurių atžvilgiu tarsi nepasitikime savimi. Dalykai, kurie kelia baimę, nėra tiesiog blogi, bet jiems būdingas tam tikras didumas, nes suvokiama, kad jie yra sunkiai atremiami, o kita vertus, – kad yra arti, kaip minėta pirmiau [q. 42, a. 2]. Todėl baimės apimti žmonės labiausiai linkę svarstyti. Antrąja prasme žmogus vadinamas svarstančiu, kai geba gerai svarstyti. Ir šiuo atveju nei baimė, nei kuri kita aistra nedaro žmonių svarstančių. Kadangi kokios nors aistros apimtas žmogui dalykai atrodo didesni ar mažesni nei iš tiesų yra, kaip mylinčiam tas, ką jis myli, atrodo geresnis, o bijančiam tai, ko jis bijo, – baisesnis, kiekviena aistra pati savaime, stokodama sprendimo teisingumo, slopina gebėjimą gerai svarstyti.“

10 skyrius. Ar protingumas apima [žmonių] daugio valdymą?

Dėl dešimtojo mąstoma taip. Atrodo, kad protingumas neapima [žmonių] daugio (*multitudo*) valdymo, jis taikomas tik savęs paties valdymui. Juk [Nikomacho] *etikos* V knygoje [1] Filosofas teigia, kad su bendruoju gėriu susieta dorybė yra teisingumas⁹. Tačiau protingumas skiriasi nuo teisingumo. Vadinasi, protingumas nėra siejamas su bendruoju gėriu.

Toliau. Atrodo, kad protingas yra tasai, kuris ieško gėrio sau pačiam ir jį daro. Ieškantys bendrųjų gėrybių dažnai nepaiso savųjų, vadinasi, nėra protingi.

Toliau. Protingumas atskiriamas nuo (*dividitur contra*) susivaldymo ir tvirtumo. Tačiau atrodo, kad susivaldymas ir tvirtumas yra apibrėžiami tik per sąryšį su nuosavu gėriu (*bonum proprium*), vadinasi, protingumas – taip pat¹⁰.

Bet yra priešingai. Mt 24[, 45] Viešpats sako: „Kas yra tas ištikimas bei protingas (*prudens*) tarnas, kurį šeimininkas paskyrė maitinti šeimynos?“

⁹ „Kadangi tas, kas nepaiso įstatymų, yra neteisingas, o kuris paiso – teisingas, tai visa, kas sutinka su įstatymais, yra vienaip ar kitaip teisinga. Taigi visa, kas įstatymų leidėjų yra nustatyta, turi įstatymo galią, ir kiekvieną iš tų nuostatų vadiname teisinga. O įstatymai apima visą gyvenimą. Jų tikslas yra arba visų piliečių bendra gerovė, arba tik kilmingųjų, arba tik tų, kurie pasižymi arba dorybėmis, arba ku nors kitu. Todėl vienu atžvilgiu teisingais laikome veiksmus, kurių tikslas yra sukurti ir išsaugoti laimę ir visa, kas ją sudaro, visai piliečių bendruomenei. <...>[T]eisingumas atrodo esąs svetimas gėris – tik jis vienas iš visų dorybių, nes jis reiškiasi kito atžvilgiu, jis daro tai, kas naudinga kitam – valdovui ar paprastam piliečiui.“ Aristotelis, *Nikomacho etika*, 1129b, iš Aristotelis, *Rinktiniai raštai*, 146–147.

¹⁰ Šis argumentas loginiu požiūriu gali atrodyti ydingas: jei protingumas atskiriamas nuo susivaldymo ir tvirtumo, o šie siejami su asmeniniu žmogaus gėriu, iš to savaime niekaip neplaukia, kad ir protingumas turi būti su juo susijęs. Tačiau Tomas veikiausiai nutyli dalį argumentacijos, kuri jam atrodo akivaizdi remiantis tuo, kas pirmiau išdėstyta *ST*, I–II q. 58, a. 4, c bei *ST*, II–II, q. 47, a. 5, ad 1. Pirmajame tekste rašoma: „Moralinė dorybė galima be kai kurių intelektualinių dorybių, būtent – išminties, žinojimo ir meno, tačiau ji negalima be supratimo ir protingumo. Be protingumo moralinė dorybė negalima, nes ji yra pasirinkimo nuostata, kitaip tariant, nuostata, daranti pasirinkimą gerą. Kad pasirinkimas būtų geras, reikia dviejų dalykų. Pirma, kad būtų siekiama deramo tikslo, o tai užtikrina moralinė dorybė, kreipianti siekimo galią į protą atitinkantį gėrį, kuris yra deramas tikslas; antra, kad žmogus teisingai suvoktų į tikslą vedančias priemones, o tai įmanoma tik remiantis teisingai svarstančiu, sprendžiančiu ir nurodančiu protu, – būtent tai būdinga protingumui ir prie jo prijungtomis dorybėms, kaip buvo nurodyta pirmiau [*ST*, I–II, q. 57, a. 5 ir a. 6]. Todėl be protingumo moralinė dorybė negalima.“ Taigi, protingumas, pasak Tomo, yra būtinas moralinėms dorybėms, nes joms veikiant jis dalyvauja kaip tinkamas priemonės teisingam tikslui pasiekti parenkanti dorybė. Antrajame tekste konkrečiai parodoma, kokių būdu moralinė dorybė priklauso nuo protingumo. Tomas teigia, kad protingumas ir moralinė dorybė veikia kartu materijos aspektu, kitaip tariant, kontingentinių veiksmų srityje, kad „moralinės dorybės subjektas yra tai, kas dalyvauja protė“ ir kad „moralinei dorybei būdinga dorybės prigimtis tiek, kiek ji dalyvauja intelektualinėje dorybėje“, šiuo atveju – protingume. Taigi, grįžtant prie aptariamo prieštaravimo, atrodo, kad jo loginę seką galima rekonstruoti šiomis papildomomis prielaidomis ir tuomet galima teigti, kad, nepaisant protingumo atskyrimo nuo susivaldymo ir tvirtumo, jeigu moralinės dorybės nukreiptos į nuosavą žmogaus gėrį, protingumas taip pat turėtų sietis būtent su juo.

Atsakau. Reikia pasakyti, kad buvo manančių, kaip teigia Filosofas [Nikomacho] *etikos* VI knygoje [8]¹¹, jog protingumas neapima bendrojo gėrio, o tik nuosavą, nes, jų nuomone, žmogui dera ieškoti tik šio gėrio. Tačiau tokia nuomonė prieštarauja meilei, kuri, kaip teigiama 1 Kor 13[, 5], „neieško savo naudos“. Todėl ir apaštalas apie save sako 1 Kor 10[, 33]: „<...> ieškodamas ne savo naudos, bet to, kas naudinga daugeliui, kad jie būtų išgelbėti“. Be to, ši nuomonė prieštarauja teisingam protui (*ratio recta*), kurio sprendimas yra tas, kad bendrasis gėris yra didesnis gėris už pavienio [žmogaus] gėrį. Vadinasi, kadangi teisingai svarstyti, spręsti ir duoti nurodymus dėl priemonių deramam tikslui pasiekti priklauso protingumui, akivaizdu, kad jis yra susijęs ne tik su asmeniniu pavienio žmogaus, bet ir su bendruoju [žmonių] daugio gėriu.

Vadinasi, į **pirmąjį** [prieštaravimą] reikia atsakyti, kad Filosofas ten kalba apie moralinę dorybę. Kaip kiekviena su bendruoju gėriu susieta moralinė dorybė yra vadinama įstatyminiu teisingumu (*legalis iustitia*), taip su bendruoju gėriu susietas protingumas vadinamas politiniu protingumu (*politica*), taigi politinis protingumas yra tokiam pačiame santykiyje su įstatyminiu teisingumu, kokiam yra protingumas griežtąja prasme su moraline dorybe.

Į **antrąjį** [prieštaravimą] reikia atsakyti, kad tas, kuris ieško [žmonių] daugio bendrojo gėrio, neišvengiamai ieško ir savo paties gėrio. Taip yra dėl dviejų priežasčių. Pirma, nuosavas gėris neįmanomas be bendrojo šeimos, politinės bendruomenės (*civitas*) ar karalystės (*regnum*) gėrio. Todėl Valerijus Maksimas apie senovės romėnus sako, kad jie verčiau rinkosi būti vargšais turtingoje imperijoje negu turtuoliais skurdžioje¹². Antra, kadangi žmogus yra namų bendrijos (*domus*) ir politinės bendruomenės dalis, jis privalo svarstyti, kas jam yra gėris, remdamasis tuo, kad yra protingas [žmonių] daugio gėrio atžvilgiu. Juk gera dalies būklė priklauso nuo jos santykio su visuma. Augustinas veikale *Išpažinimai* [III, 8, 15] teigia, kad kiekviena su savo visuma nesiderinanti dalis yra bjauri¹³.

¹¹ „Yra paplitusi nuomonė, kad supratingumas (protingumas – *vert. past.*) pirmiausia susijęs su pačiu žmogumi, individu; jis vadinamas bendru supratingumu (protingumo – *vert. past.*) vardu. <...> Juk žmonės siekia naudos sau patiems ir mano, kad tą ir reikia daryti. Dėl to ir atsirado nuomonė, kad tokie žmonės yra supratingi (protingi – *vert. past.*).“ Aristotelis, *Nikomacho etika*, 1141b–1142a, iš Aristotelis, *Rinkiniai raštai*, 177–178.

¹² „Patriae enim rem unus quisque, non suam augere properabat, pauperque in divite quam dives in paupere imperio versari malebat“ („Visi stengėsi puoselėti Tėvynės, o ne savo gerovę, ir verčiau rinkosi skurdą turtingoje imperijoje nei turtus skurdžioje“) (*Factorum et dictorum memorabilium libri novem*, 4, 4, 9), rašė Valerijus Maksimas (*Valerius Maximus*), I amžiuje gyvenęs romėnų rašytojas. Tomas cituoja garsiausią išlikusį jo veikalą „Devynios išimintinių įvykių ir ištarmių knygos“, trumpų, daugiausia romėnų istorija grįstų pasakojimų rinkinį, skirtą retorių mokykloms. Veikalas buvo gerai žinomas bei naudojamas ir Viduramžių mokyklose.

¹³ Augustinas, *Išpažinimai* (Hubris, 2019), 91.

I trečiąją [prieštaravimą] reikia atsakyti, kad susivaldymas ir tvirtumas taip pat gali būti siejami su bendruoju gėriu, todėl įstatymas, kaip teigiama [*Nikomacho*] *etikos* V knygoje [1]¹⁴, duoda nurodymus dėl šių [dorybių] veiksmų. Vis dėlto su bendruoju gėriu labiau siejami protingumas ir teisingumas, būdingi protingajai [žmogaus] daliai, kuriai tiesiogiai priklauso bendrieji dalykai (*communia*), kaip juslinei [žmogaus] daliai priklauso paskirybės.

¹⁴ „Įstatymas liepia atlikti darbus, kurie dera narsiam (turinčiam tvirtumo dorybę – *vert. past.*) vyrui, taigi nepasitraukti iš rikiuotės, nebėgti, nemesti ginklų, taip pat elgtis kaip dera santūriam (turinčiam susivaldymo dorybę – *vert. past.*) žmogui, t. y. nesvetimoteriauti, visur laikytis saiko, taip pat elgtis kaip dera romiam žmogui, antai nemušti kito, neįžeidinėti; panašiai jis liepia ir kitų dorybių ir nedorybių atžvilgiu: tą įsako, tą uždraudžia.“ Aristotelis, *Nikomacho etika*, 1129b, iš Aristotelis, *Rinktiniai raštai*, 146.

11 skyrius. Ar protingumas nuosavo gėrio atžvilgiu yra tos pačios rūšies kaip protingumas, susijęs su bendruoju gėriu?

Dėl vienuoliktojo mąstoma taip. Atrodo, kad protingumas nuosavo gėrio atžvilgiu yra tos pačios rūšies kaip protingumas, susijęs su bendruoju gėriu. Juk Filosofas [*Nikomacho*] *etikos* VI knygoje [8] teigia, kad nors politinis protingumas (*politica*) ir protingumas nėra tas pats, jie vis dėlto yra ta pati nuostata (*habitus*)¹⁵.

Toliau. Filosofas *Politikos* III knygoje [2] teigia, kad gero vyro ir gero valdovo dorybė yra ta pati¹⁶. Bet politinis protingumas labiausiai būdingas valdovui, kuriame jis yra tarsi architektoninis (*architectonica*). Vadinasi, kadangi protingumas yra gero vyro dorybė, atrodo, kad protingumas ir politinis protingumas yra ta pati nuostata.

Toliau. Dalykai, kurių vienas nukreiptas į kitą, nesiskiria nei nuostatos rūšimi, nei nuostatos esme (*substantia*). Nuosavas gėris, su kuriuo susijęs protingumas griežtąja prasme, yra nukreiptas į bendrąjį gėrį, su kuriuo susijęs politinis protingumas. Vadinasi, politinis protingumas ir protingumas nesiskiria nei rūšimi, nei nuostatos esme.

Bet yra priešingai. Politikos mokslas (*politica*), nukreiptas į politinės bendruomenės bendrąjį gėrį, namų ūkio tvarkymo mokslas (*oeconomica*), susijęs su tuo, kas priklauso namų bendrijos (*domus*) ar šeimos bendrajam gėriui, ir pavienio žmogaus gyvenimo mokslas (*monastica*), susijęs su tuo, kas priklauso pavienio asmens gėriui, yra skirtingi mokslai (*scientiae*)¹⁷. Vadinasi, tuo pačiu pagrindu – pagal šį materijos skirtingumą – egzistuoja ir skirtingos protingumo rūšys.

Atsakau. Reikia pasakyti, kad nuostatų rūšys, kaip minėta [a. 5; *ST*, I–II, q. 54, a. 2, ad 1¹⁸], skiriamos pagal [jų] objektų skirtingumą, nustatomą pagal objektų formalųjį principą. Visų priemonių tikslui pasiekti formalusis principas, kaip parodyta pirmiau [*ST*, I–II, q. 102, a. 1, c¹⁹], nustatomas iš tikslo. Todėl nuostatų rūšys dėl sąsajos su

¹⁵ „Valstybės valdymo mokslas ir supratingumas (protingumas – *vert. past.*) yra ta pati [sielos] nuostata, bet tai ne tas pat.“ Aristotelis, *Nikomacho etika*, 1141b, iš Aristotelis, *Rinktiniai raštai*, 177.

¹⁶ „[T]a pati dorybė pritinka ir geram valdovui, ir geram žmogui“. Aristotelis, *Politika*, 1277a, (Vilnius: ALK, Pradai, 1997), 140.

¹⁷ Šiame skyriuje sąvoką *politica* Tomas vartoja dviejuose kontekstuose – kaip žinojimo (*scientia*) rūšį ir kaip protingumo (*prudencia*) rūšį. Pirmuoju atveju ją verčiame „politikos mokslu“, antruoju – „politiniu protingumu“. Tas pats pasakytina ir apie sąvoką *oeconomica*. Ji taip pat gali reikšti arba žinojimo, arba protingumo rūšį. Todėl atsižvelgiant į kontekstą *oeconomica* verčiama „namų ūkio tvarkymo mokslu“ arba „namų ūkio tvarkymo protingumu“.

¹⁸ „Skiriant galias arba ir nuostatas, dera jų objektą svarstyti ne materijos požiūriu, bet [žvelgti į] jo formalųjį principą (*ratio*), kuris skiriasi rūšimi ar net gimine.“ (*ST*, I–II, q. 54, a. 2, ad 1).

¹⁹ „[P]riemonės tikslui pasiekti turi būti proporcingos tikslui. Iš to seka, kad priemonių tikslui pasiekti formalusis principas (*ratio*) nustatomas pagal tikslą, kaip pjūklo sąrangos formalusis principas nustatomas pagal pjovimą, kuris yra jos tikslas, kaip teigiama *Fizikos* II knygoje [9].“ (*ST*, I–II, q. 102, a. 1, c).

skirtingais tikslais būtinai turi skirtis. Pavienio [žmogaus] nuosavas gėris, šeimos gėris ir politinės bendruomenės bei karalystės gėris yra skirtingi tikslai. Todėl ir protingumas būtinai turi skirtis rūšimi pagal šių tikslų skirtumą taip, kad vienas yra protingumas griežtąja prasme, nukreiptas į nuosavą gėrį, kitas – namų ūkio tvarkymo protingumas (*oeconomica*), nukreiptas į namų bendrijos arba šeimos bendrąjį gėrį, trečias – politinis protingumas (*politica*), nukreiptas į politinės bendruomenės ar karalystės bendrąjį gėrį.

Vadinasi, į **pirmąjį** [prieštaravimą] reikia atsakyti, kad Filosofas turi galvoje ne tai, jog politinis protingumas nuostatos esmės požiūriu yra tapatus kiekvienam protingumui, bet tai, kad jis tapatus protingumui, nukreiptam į bendrąjį gėrį. Šis protingumas vadinamas protingumu pagal bendrąjį protingumo formalųjį principą (*ratio*), nes jis yra teisingai apie atliktinus veiksmus sprendžiantis protas, o politiniu protingumu jis vadinamas dėl savo nukreiptumo į bendrąjį gėrį.

Į **antrąjį** [prieštaravimą] reikia atsakyti, kad geram vyrui būdinga ir gerai valdyti, ir gerai paklusti, kaip ten pat [*Politika*, III, 2] teigia Filosofas²⁰. Todėl gero vyro dorybė apima ir valdovo dorybę. Vis dėlto valdovo ir valdinio dorybė skiriasi rūšies požiūriu, kaip ir vyro bei moters dorybė, – teigiama ten pat²¹.

Į **trečiąjį** [prieštaravimą] reikia atsakyti, kad ir skirtingi tikslai, kurių vienas yra nukreiptas į kitą, lemia skirtingas nuostatų rūšis, pavyzdžiui, jodinėjimo, kareivystės ir politinė (*civilis*) nuostatos yra skirtingų rūšių, nors vienos tikslas yra nukreiptas į kitos tikslą. Panašiai nors pavienio [žmogaus] gėris yra nukreiptas į [žmonių] daugio gėrį, tai nepaneigia to, kad nuostatos – dėl šio skirtumo – yra skirtingų rūšių. Tačiau iš to seka, kad nuostata, nukreipta į galutinį tikslą, yra viršesnė už kitas nuostatas ir joms vadovauja.

²⁰ „Piliečio dorybė – tai sugebėjimas ir gerai valdyti, ir būti geru valdiniu. <...>. [B]ūtina, kad geras pilietis mokėtų ir galėtų tiek būti valdomas, tiek pats valdyti, ir būtent tai yra piliečio dorybė – pažinti laisvųjų valdymą iš abiejų pusių. Geram žmogui taip pat būdinga ir viena, ir kita; juk jeigu valdovo nuosaikumo ir teisingumo pobūdis yra kitoks negu valdinio, bet laisvo žmogaus, akivaizdu, kad ir gero žmogaus dorybė, pavyzdžiui, teisingumas, negali būti viena, tačiau bus skirtingų rūšių, kai jis valdys ir kai bus valdomas, kaip yra skirtumas tarp vyro bei moters nuosaikumo ir narsumo (juk vyras atrodytų esąs bailys, jei būtų toks narsus, kaip narsi moteris, o moteris atrodytų plepi, jei būtų tokia kukli, kaip geras vyras, nes vyro ir moters netgi pareigos ūkyje yra skirtingos – jo darbas yra įgyti, o jos – saugoti)“. Aristotelis, *Politika*, 1277a–1277b, 140–142.

²¹ Žr. ankstesnę išnašą.

12 skyrius. Ar protingumas būdingas valdiniams, ar tik valdovams?

Dėl dvyliktojo mąstoma taip. Atrodo, kad protingumas nebūdingas valdiniams, o tik valdovams. Juk *Politikos* III knygoje [2]²² Filosofas teigia, kad vien tik protingumas yra savita valdovo dorybė, kitos dorybės yra bendros valdiniams ir valdovams; valdinio dorybė yra ne protingumas, bet teisinga nuomonė.

Toliau. *Politikos* I knygoje [5] teigiama, kad vergas apskritai neturi [galios], kuri svarsto²³. Gerai svarstyti leidžia protingumas, kaip teigiama [*Nikomacho*] *etikos* VI knygoje [5]²⁴. Vadinasi, protingumas vergams ir valdiniams netinka.

Toliau. Protingumas, kaip minėta [a. 8], yra duodantis nurodymus. Tačiau duoti nurodymus nepriklauso nei vergams, nei valdiniams, tik valdovams. Vadinasi, protingumas nebūdingas valdiniams, tik valdovams.

Bet yra priešingai. [*Nikomacho*] *etikos* VI knygoje [8]²⁵ Filosofas teigia, kad yra dvi politinio protingumo rūšys: viena yra įstatymų leidybos protingumas (*legum positiva*), priklausantis valdovams, o kita vadinama bendru politinio protingumu (*politica*) vardu ir siejasi su paskirybėmis. Tas paskirysbes priklauso vykdyti ir valdiniams. Vadinasi, protingumas būdingas ne tik valdovams, bet ir valdiniams.

Atsakau. Reikia pasakyti, kad protingumas yra prote. O protui būdinga valdyti ir vadovauti. Todėl kiekvienam, kiek jis dalyvauja valdyme ir vadovavime, tinka turėti protą ir protingumą. Tačiau akivaizdu, kad valdiniui, kiek jis yra valdiny, ir vergui, kiek jis yra vergas, nebūdinga valdyti ir vadovauti – veikiau būti valdomam ir vadovaujamam. Todėl protingumas nėra nei vergo kaip vergo dorybė, nei valdinio kaip valdinio.

²² „[S]upratingumas (protingumas – *vert. past.*) yra vienintelė išimtinai valdovui būdinga dorybė, nes kitos atrodo turinčios būti bendros ir valdovams, ir valdiniams; tačiau valdinio dorybė vis dėlto yra ne supratingumas (protingumas – *vert. past.*), bet teisinga nuomonė, nes valdiny yra tarsi fleitų dirbėjas, o valdovas – fleitininkas, kuris naudojasi [tuo, kas pirmojo pagaminta].“ Aristotelis, *Politika*, 1277b, 142.

²³ „[V]ergas iš viso neturi valios prado.“ Aristotelis, *Politika*, 1260a, 87.

²⁴ „[M]es manome, kad Periklis ir kiti tokie vyrai yra supratingi (protingi – *vert. past.*), nes jie sugeba įžvelgti, kas yra gera ir jiems patiems, ir kitiems žmonėms.“ Aristotelis, *Nikomacho etika*, 1140b, iš Aristotelis, *Rinktiniai raštai*, 174.

²⁵ „Supratingumas (protingumas – *vert. past.*) valstybės reikaluose reiškiasi leidžiant įstatymus – tai aukštesnė valstybinio supratingumo (protingumo – *vert. past.*) pakopa – ir kaip liečiantis paskirus atvejus, turintis bendrą valstybės valdymo mokslo pavadinimą; pastarasis numato veiklą ir sprendimą. Juk paskiras valstybės nutarimas įgyvendinamas paskiru veiksmu: jis yra paskutinė pakopa. Todėl tik šitie vyrai vadinami politikais, nes tik jie vieni imasi praktinės veiklos panašiai kaip amatininkai. Yra paplitusi nuomonė, kad supratingumas (protingumas – *vert. past.*) pirmiausia susijęs su pačiu žmogumi, individu; jis vadinamas bendru supratingumu (protingumu – *vert. past.*) vardu. Iš kitų supratingumo (protingumo – *vert. past.*) rūšių vienas yra ūkio tvarkymo, kitas – įstatymų leidimo, dar kitas – valstybės valdymo; pastarasis skirstomas į supratingumą (protingumą – *vert. past.*) priimant sprendimus ir supratingumą (protingumą – *vert. past.*) teisėtvarkos [klausimais].“ Aristotelis, *Nikomacho etika*, 1141b, iš Aristotelis, *Rinktiniai raštai*, 177.

Tačiau kadangi kiekvienas žmogus, būdamas protinga [būtybė], tam tikru mastu dalyvauja proto sprendimu (*arbitrium*) grįstame valdyme, jam tinka turėti protingumą. Taigi, akivaizdu, kad valdovui protingumas būdingas kaip architektoninis menas, o valdiniui – kaip amatininko menas, kaip teigiama [*Nikomacho*] *etikos* VI knygoje [8]²⁶.

Vadinasi, į **pirmąjį** [prieštaravimą] reikia atsakyti, kad Filosofo teiginį reikia suprasti jau paaiškinta prasme (*per se loquendo*): protingumas nėra valdinio dorybė, kiek jis yra valdiny.

Į **antrąjį** [prieštaravimą] reikia atsakyti, kad vergas kaip vergas nėra svarstantis – juk jis yra šeimininko įrankis. Bet kaip protingas gyvūnas (*animal rationale*) jis svarsto.

Į **trečiąjį** [prieštaravimą] reikia atsakyti, kad remdamasis protingumu žmogus duoda nurodymus ne tik kitiems, bet ir sau pačiam, juk sakoma, kad protas duoda nurodymus žemesniosioms galioms.

Iš lotynų kalbos vertė ir komentarus parašė doc. dr. Lina ŠULCIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva

Vytautas Magnus University, Lithuania

El. paštas (e-mail) lina.sulciene711@gmail.com

Versta iš: Sancti Thomae de Aquino. *Summa Theologiae*. Secunda pars secundae partis a quaestione XLVII ad LVI. Textum Leoninum. Roma, 1895. Redaktorius ir vertėjas Roberto Busa SJ. Tekste esančioms nuorodomis tikslinti naudotasi Thomas Aquinas. *The Summa Theologiae*. Second and revised Edition, 1920. Translated by Fathers of the English Dominican Province. <https://www.corpusthomaticum.org/sth3047.html>. Žiūrėta 2026 m. rugpjūčio 18 d.

²⁶ Tai nuoroda į ankstesnėje išnašoje cituojamo teksto fragmentą: „Supratingumas (protingumas – *vert. past.*) valstybės reikaluose reiškiasi leidžiant įstatymus – tai aukštesnė valstybinio supratingumo pakopa (gr. ἀρχιτεκτονική φρόνησις – architektoninis protingumas, *vert. past.*) – ir kaip liečiantis paskirus atvejus, turintis bendrą valstybės valdymo mokslo pavadinimą; pastarasis numato veiklą ir sprendimą. <...> [T]ik šitie vyrai vadinami politikais, nes tik jie vieni imasi praktinės veiklos panašiai kaip amatininkai (gr. χειροτέχναι – amatininkai, *vert. past.*)“.